

*Prof. dr Miroslav Vrhovšek**
*Vladimir Kozar***

POTRAŽIVANJA AKCIONARA BANKE U STEČAJU PO OSNOVU VLASNIŠTVA NA AKCIJAMA

Postupak sanacije, stečaja i likvidacije banaka regulisan je Zakonom o sanaciji, stečaju i likvidaciji banaka.¹ U ovoj materiji kao opšti propis primenjuje se i Zakon o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji.² Jer po članu 20. Zakona o sanaciji, stečaju i likvidaciji banaka, na stečajni postupak banke u stečaju primenjuju se odredbe saveznog zakona kojim se uređuje stečaj, izuzev odredaba o stečajnom sudiji, nagradi za rad i naknadi potrebnih troškova stečajnog upravnika i odredaba kojima je uređeno prinudno poravnanje, dok je u članu 24. istog zakona propisano da se na postupak likvidacije banaka shodno primenjuju odredbe saveznog zakona kojim se uređuje likvidacija, ako ovim zakonom nije drugačije propisano.

U radu su posebno analizirane zakonske odredbe, mišljenja pravne teorije, kao i stavovi aktuelne sudske prakse koji se odnose na prava akcionara u slučaju stečaja ili likvidacije akcionarskog društva; na potraživanja akcionara banke u stečaju po osnovu vlasništva na akcijama; potraživanja akcionara u slučaju likvidacije banke; na razliku između običnih i prioritetnih akcija; na isplatne redove poverioca banke u stečaju i potraživanja po osnovu depozita; na stvarnu nadležnost trgovinskog suda u svim sporovima povodom stečaja i likvidacije, kao i na područje primene postupka u privrednim sporovima i atrakciju stvarne nadležnosti u parnicama povodom stečaja.

1. Prava akcionara u slučaju stečaja ili likvidacije akcionarskog društva

Prava akcionara uređena su Zakonom o hartijama od vrednosti,³ koji bi trebalo da **prestane da važi 30. septembra 2003. godine**, od kada će se primenjivati **novi zakon** – Zakon o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata⁴ (“Sl. list SRJ”, br. 65/2003 od 29. XI 2002. godine), a u njegovom članu 265.

* Prorektor Privredne akademije, samostalnog i nedržavnog Univerziteta u Novom Sadu.

** Sudija Trgovinskog suda u Beogradu.

¹ “Sl. list SFRJ”, br. 84/89 i 63/90 i “Sl. list SRJ”, br. 37/93, 26/95, 16/99, 44/99 i 53/2000.

² “Sl. list SFRJ”, br. 84/89 i “Sl. list SRJ”, br. 37/93 i 28/96.

³ “Sl. list SRJ”, br. 26/95 i 59/98.

⁴ “Sl. list SRJ”, br. 65/2003.

propisano je da ovaj zakon stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u “Službenom listu SRJ”, a primenjivaće se i posle **isteka deset meseci** od dana njegovog stupanja na snagu. Takođe i Zakon o preduzećima sadrži odredbe o pravima akcionara.

U članu 23. Zakona o hartijama od vrednosti propisano je da **obična akcija** daje pravo na učešće u upravljanju, pravo na učešće u dobiti akcionarskog društva i pravo na **deo likvidacione mase**, u skladu sa odlukom o emisiji. Prema članu 24. istog zakona, **prioritetna akcija** daje **pravo prvenstva** na isplatu dividende u odnosu na obične akcije, na raspodelu likvidacione mase i na **naplatu iz stečajne mase** u slučaju stečaja akcionarskog društva.

Zakon o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata uopšte **ne reguliše** prava akcionara u slučaju likvidacije ili stečaja akcionarskog društva, a samim tim ne pravi ni razliku između običnih i prioritetnih akcija kada je u pitanju raspodela likvidacione mase, odnosno **naplata iz stečajne mase** u slučaju stečaja akcionarskog društva.

U članu 323. stav 1. Zakona o preduzećima⁵ propisano je da **posle izmirenja poverilaca** akcionarskog društva i deponovanja iznosa spornih potraživanja, preostala imovina **deli se između akcionara srazmerno nominalnoj vrednosti akcija**. Akcije koje još nisu uplaćene uplaćuju se, u skladu s odlukom i statutom, pre podele imovine, ako je to potrebno za izmirenje poverilaca društva. Prema odredbi iz stava 2. ovog člana, likvidator ne može vršiti podelu preostale imovine akcionarima pre isteka roka od 30 dana od dana objavljivanja poziva poveriocima da prijave svoja potraživanja. Posle završene podele imovine akcionarskog društva, likvidator podnosi sudu zahtev za brisanje društva iz registra, uz koji prilaže izveštaj o toku postupka likvidacije i izjavu da je sva imovina podeljena u skladu s odlukom o podeli (stav 3). Ovdje je reč o pravilima propisanim za **redovni postupak likvidacije** akcionarskog društva. Prema mišljenju pravne teorije, i u slučaju prestanka akcionarskog društva redovnom likvidacijom, saglasno članu 323. stav 1. Zakona o preduzećima, preostala imovina deli se između akcionara, ali tek posle namirenja **svih** nespornih **potraživanja poverilaca** akcionarskog društva i deponovanja iznosa spornih potraživanja,⁶ što po našem mišljenju dalje znači da imaći prioriteta akcija u odnosu na poverioce društva nemaju nikakvo pravo prvenstva u isplati.

U članu 220. Zakona o preduzećima pravi se razlika između pojedinih vrsta i klasa (rodova) akcija. Akcije glase na ime ili na donosioca. Akcije glase na ime ako su izdate pre celokupnog plaćanja nominalnog ili višeg emisionog iznosa (privremene akcije), kao i u slučaju upisivanja akcija akcionara sa zaključenim ugovorom o sporednim činidbama. Prema **redosledu izdavanja**, akcije mogu biti osnivačke (akcije prve emisije) i akcije sledećih emisija.

U stavu 4. ovog člana propisano je da prema **sadržini prava** učešća u dobiti, akcije mogu biti obične (redovne) i prioritetne (povlašćene). Dakle, po rodu (klasi) koji je određen istim pravima iz akcija razlikuju se obične akcije i prioritetne akcije.⁷ **Obične akcije** daju prvo na učešće u upravljanju akcionarskim društvom, pravo na učešće u dobiti i pravo **na deo likvidacione mase** (stav 5). U stavu 6. propi-

⁵ “Sl. list SRJ”, br. 29/96, 33/96, 29/97, 59/99, 9/2001, 36/2002.

⁶ Vasiljević, Komentar Zakona o preduzećima, Beograd, 1996, str. 293.

⁷ Vasiljević, Komentar Zakona o preduzećima, Beograd, 1996, str. 213.

sano je da **prioritetne akcije** daju pravo na **prednost** kod isplata određenog iznosa ili procenta od nominalne vrednosti akcija **u odnosu na obične akcije**, prednost kod **raspodele likvidacione mase** i druga prava utvrđena saveznim zakonom kojim se uređuju hartije od vrednosti i statutom. Prilikom izdavanja prioritetnih akcija, akcionarsko društvo može zahtevati od upisnika prioritetnih akcija i posebne novčane doplate. U pravnoj teoriji ističe se da i Zakon o preduzećima i član 24. Zakona o hartijama od vrednosti prava imaoća prioritetnih akcija vezuje samo za prednost kod **likvidacionog viška** i kod isplate dividende,⁸ što po našem mišljenju takođe znači da imaoći prioritetnih akcija u odnosu na poverioce društva nemaju nikakvo pravo prvenstva u isplati. Jer ako po isplati poverioca nema likvidacionog viška – tada nema ni raspodele likvidacione mase, odnosno ni naplate iz stečajne mase u korist akcionara, pa ni u korist imaoća prioritetnih akcija.

Kada je u pitanju likvidacija društva s ograničenom odgovornošću, Zakon o preduzećima u članu 390. reguliše **prioritet povraćaja**, tako što propisuje da u slučaju likvidacije društva s ograničenom odgovornošću, iz imovine društva koja preostane **posle namirenja poverilaca** prvo se vraćaju dopunske uplate, a preostali deo se raspodeljuje među članovima društva srazmerno njihovim udelima.

Međutim, primena izloženih odredaba Zakona o preduzećima na banke i druge finansijske organizacije je **ograničena**. U članu 4. Zakona o bankama i drugim finansijskim organizacijama propisano je da se na banke i druge finansijske organizacije primenjuju **odredbe Zakona o preduzećima**, koje se odnose na akcije s više vlasnika, amortizaciju akcija na ime, oglašavanje akcija nevažećim, zamena oštećenih akcija i spajanje i deljenje akcija, **zaštitu prava manjinskih akcionara** i odgovornosti za štetu. Citirana stilizacija člana 4. u kome su taksativno nabrojane odredbe Zakona o preduzećima koje se primenjuju na banke i druge finansijske organizacije, izvršena je Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o bankama i drugim finansijskim organizacijama.⁹ Pre ovih izmena shodna primena Zakona o preduzećima bila je nešto šira – ovaj zakon shodno se primenjivao na sva pitanja koja nisu bila izričito uređena Zakonom o bankama i drugim finansijskim organizacijama, jer je u članu 4. bilo propisano da se na banke i druge finansijske organizacije primenjuju odredbe Zakona o preduzećima ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Po našem mišljenju, akcionar, odnosno osnivač banke ili drugog privrednog društva po osnovu vlasništva na akcijama **nije poverilac stečajnog dužnika**, u smislu odredaba Zakona o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji, niti može svoje “potraživanje”, po osnovu vlasništva na akcijama, odnosno po osnovu uloga u osnivačkom kapitalu, može kompenzirati sa protivpotraživanjem koje društvo, odnosno banka u stečaju, ima prema njemu po nekom drugom osnovu (npr. dug iz ugovora o kreditu i sl.). To se odnosi i na kompenzaciju kao pravnu posledicu otvaranja **stečajnog postupka**, bez obzira da li je u stečaju akcionar ili banka. Na takav zaključak navodi i pravilo iz člana 148. Zakona o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji,¹⁰ koji određuje kome pripada imovina koja preostane posle isplate poverilaca. Iz ovog propisa proizilazi da se ulog vraća osnivačima jedino ukoliko po namirenju poverioca preostane deo imovine, što dalje znači da osnivači, odnosno **akcionari nemaju svojstvo poverioca** kada je u pitanju njihov **ulog** u osnivačkom kapi-

⁸ Vasiljević, Komentar Zakona o preduzećima, Beograd, 1996, str. 214.

⁹ “Sl. list SRJ”, br. 44/99 od 25. VI 1999.

¹⁰ “Sl. list SFRJ”, br. 84/89 i “Sl. list SRJ”, br. 37/93 i 28/96.

talu. Jer ako posle isplate poverilaca preostanu neraspoređena društvena sredstva, ona se **predaju osnivaču** do visine osnivačkog uloga, a ostatak sredstava se predaje nadležnom organu u republici na čijoj je teritoriji sedište dužnika, a ako se radi o nepokretnosti – nadležnom organu u republici na čijoj se teritoriji nalazi ta nepokretnost. Ako preostanu neraspoređena sredstva u državnoj svojini, ona se predaju nadležnom organu u republici, odnosno nadležnom saveznom organu. Ako preostanu neraspoređena sredstva u zadružnoj svojini, ona se predaju odgovarajućem združnom savezu, ako preostanu sredstva u privatnoj svojini, **predaju se vlasniku**.

2. Potraživanje akcionara banke u stečaju po osnovu vlasništva na akcijama

Do istog zaključka došla je i sudska praksa, prilikom rešavanja sporova o potraživanju akcionara banke u stečaju po osnovu vlasništva na akcijama.

Prema stavu prakse, akcionar privrednog društva ili banke u stečaju **nema obligaciono-pravno potraživanje** prema stečajnom dužniku čiji je on akcionar, po osnovu vrednosti akcijskog kapitala koje poseduje u tom pravnom licu, odnosno po osnovu vlasništva na akcijama, već ima pravo na deo likvidacione mase **ukoliko preostane** po namirenju poverilaca.

Takođe, **rizik poslovanja** akcionarskog društva podrazumeva da u stečajnom postupku poverioci namiruju svoja potraživanja iz akcijskog kapitala akcionara, pa utoliko akcionari **nisu poverioci stečajne mase** po osnovu vrednosti akcijskog kapitala koji poseduju kod stečajnog dužnika.

U obrazloženju izloženih pravnih stavova navedeno je da tužilac tužbom traži da se **utvrdi** da je osnovano njegovo potraživanje koje ima prema **tuženoj banci**, a na osnovu **akcijskog kapitala** čija vrednost iznosi 119.750,09 dinara. Dakle, tužilac je bio akcionar banke “S...” u S. M. Nad ovom bankom **otvoren je postupak stečaja** rešenjem Privrednog suda u S. M. pošto je prethodno obustavljen postupak likvidacije rešenjem istog suda. Tužilac je prijavio svoje potraživanje stečajnom veću, a stečajno veće je nakon izjašnjenja stečajnog upravnika osporilo potraživanje tužioca. Osnovno pitanje koje se postavilo u ovoj parnici je da li tužilac kao akcionar firme, odnosno banke u stečaju ima **status stečajnog poverioca** i da li može da potražuje **vrednost akcijskog kapitala** koji poseduje u tom društvu. Zakonodavac je tu bio jasan kada je u pitanju stečaj nad firmom, odnosno bankom. Naime, akcionar firme, odnosno banke u stečaju nema obligaciono-pravno potraživanje prema pravnom licu čiji je on akcionar, a po osnovu vrednosti akcijskog kapitala koji poseduje u tom pravnom licu. Prava akcionara, **po osnovu vlasništva na akcijama**, određena su kako Zakonom o preduzećima tako i Zakonom o hartijama od vrednosti. Zakon o preduzećima određuje prava akcionara članom 221. (pravo glasa), članom 229. (raspodela dobiti - deoba dividendi) i članom 323. (**podela likvidacione mase**). Ta ista prava definisana su i članom 23. Zakona o hartijama od vrednosti. Polazeći od ovako zakonom definisanih prava akcionara po osnovu akcijskog kapitala, a imajući u vidu da je nad tuženim otvoren postupak stečaja, onda se mora imati u vidu i definicija pojma akcionarskog društva koja je određena članom 187. Zakona o preduzećima. Prema toj definiciji akcionarsko društvo je društvo koje osnivaju pravna, odnosno fizička lica radi obavljanja delatnosti, čiji je **osnovni kapital utvrđen i podeljen na akcije određene nominalne vrednosti**. Zbir nominalnih vrednosti svih akcija čini osnovni kapital akcionarskog društva. S

druge strane, članom 55. stav 2. istog zakona propisano je da osnivači, članovi i akcionari **srazmerno svojim udelima**, odnosno akcijama učestvuju u upravljanju preduzećem, deobi dobiti i **snošenju rizika poslovanja**, ako u skladu sa ovim zakonom nije drukčije određeno osnivačkim aktom, odnosno statutom preduzeća. Taj rizik poslovanja podrazumeva, kada se otvori postupak stečaja, da akcionar firme u stečaju **postaje dužnik u odnosu na stečajnog poverioca** i to u visini svog **akcijskog kapitala** koji ima u firmi nad kojom je otvoren postupak stečaja, odnosno u ovom slučaju u banci nad kojom je otvoren postupak stečaja. Stoga, kako tužilac od tužene banke traži da se utvrdi celokupna vrednost akcijskog kapitala po osnovu vrednosti akcija koje tužilac poseduje kod tužene, a to pravo zakonom mu nije priznato u slučaju otvaranja postupka stečaja, a **ne traži isplatu dividendi**, to je na osnovu navedenih razloga pravilnom primenom materijalnog prava drugostepeni sud odbio žalbu tuženog i potvrdio prvostepenu odluku.¹¹

3. Likvidacija banke i potraživanja akcionara

Isti stav o pravnoj prirodi i osnovanosti zahteva za utvrđenje potraživanja akcionara, u sudskoj praksi zauzet je i kada je u pitanju **likvidacija banke**.

Prema stavu aktuelne prakse, akcionar ne može tražiti da se utvrdi potraživanje iz akcija koje poseduje u banci koja se nalazi u postupku likvidacije, jer on **nema svojstvo poverioca banke** u likvidaciji, već je njegovo **pravo uslovno**, pa tek nakon izmirenja poverilaca likvidacionog dužnika i namirenja svih troškova, ukoliko preostane imovina, tada se ona deli između akcionara u srazmeri sa nominalnom vrednošću akcija.

U konkretnom slučaju, prvostepeni sud je **odbio tužbeni zahtev** kao **preuranjen** sa pozivom na odredbe čl. 23. i 24. Zakona o sanaciji, stečaju i likvidaciji banaka i odredbu člana 148. stav 1. Zakona o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji. Neosnovano tužilac žalbom pobija presudu. Ovo stoga što tužilac **kao osnivač i akcionar banke** “S...” u likvidaciji nema poziciju poverioca banke u likvidaciji, već je na osnovu svojih akcija **vlasnik srazmernog dela** likvidiranog dužnika, tako da se u suštini postupak likvidacije sprovodi i na njegovoj imovini. Njegovo pravo akcionara je **uslovno**. Tek nakon izmirenja poverilaca likvidacionog dužnika i namirenja svih troškova, **ukoliko preostane imovine** tada se ista **deli** između akcionara u srazmeri sa nominalnom vrednošću posedovanih akcija. Taj **uslov** za sada **nije nastupio**, pa tužilac kao akcionar ne može tražiti da se utvrdi potraživanje u iznosu opredeljenom u tužbenom zahtevu iz akcija koje poseduje u banci koja se nalazi u postupku likvidacije. Neosnovano tužilac pobija presudu zbog bitne povrede odredaba parničnog postupka jer presuda sadrži razloge o odlučnim činjenicama, a dati razlozi su jasni i zasnovani na izvedenim dokazima.¹²

Iz izloženog stava sudске prakse, koji se zasniva na primeni odredbe iz člana 23. Zakona o sanaciji, stečaju i likvidaciji banaka, u kome je propisano da ako po okončanju postupka likvidacije preostanu sredstva, ta sredstva se **dela osnivačima banke** u skladu sa ugovorom o osnivanju i drugim aktima banke, proizilazi

¹¹ Iz presude Vrhovnog suda Srbije, Prev. 258/02 od 25. XII 2002, objavljene u biltenu “Sudska praksa trgovinskih sudova”, br. 1/2003, str. 113-115. i Biltenu Vrhovnog suda Srbije, br. 1/2003, str. 94. i 95.

¹² Iz presude Višeg trgovinskog suda, Pž. 8384/02 od 7. XII 2002., objavljene u biltenu “Sudska praksa trgovinskih sudova”, br. 1/2003, str. 55. i 56.

da osnivač i akcionar banke u likvidaciji **nemaju svojstvo poverioca banke** u likvidaciji, već je na osnovu svojih akcija **vlasnik srazmernog dela** likvidacionog dužnika, tako da se u suštini postupak likvidacije sprovodi i na njegovoj imovini.

4. Obične i prioritetne akcije

Smatramo da se izloženi zaključci i pravni stavovi sudske prakse primenjuju kako na imaoce običnih akcija, tako i na imaoce prioritetnih akcija. Po našem mišljenju, **pravo prvenstva** imaoce prioritetnih akcija postoji **samo u odnosu na obične akcije**, odnosno samo u odnosu na imaoce običnih akcija, a ne na poverioce banke ili drugog akcionarskog društva u stečaju. Prema tome, ni imalac prioritetne akcije svoje **pravo prvenstva** iz člana 24. Zakona o hartijama od vrednosti na isplatu dividende u odnosu na obične akcije, na raspodelu likvidacione mase i na **naplatu iz stečajne mase** u slučaju stečaja akcionarskog društva, može ostvariti samo u odnosu na imaoce običnih akcija, a ne u odnosu na poverioce banke. Zato ni imalac prioritetne akcije **nema svojstvo poverioca banke** u stečaju, odnosno banke u likvidaciji, već ima samo prioritet u podeli imovine u odnosu na ostale akcionare – imaoce običnih akcija, ali tek nakon izmirenja poverilaca likvidacionog dužnika i namirenja svih troškova, naravno **ukoliko preostane imovine**.

Na takav zaključak upućuje i odredba iz člana 19. Zakona o sanaciji, stečaju i likvidaciji banaka, koji uvodi **isplatne redove**, tako što propisuje da se **potraživanja poverilaca** isplaćuju iz stečajne mase po sledećem redosledu: 1. potraživanja po osnovu štednih uloga, tekućih računa i depozita na deviznim računima koja se isplaćuju banci koja je preuzela ove poslove od banke u stečaju; 2. potraživanja poverilaca koji nisu osnivači banke, i 3. **potraživanja osnivača** banke. Pri tome, pod “potraživanjima osnivača banke” zakon ima u vidu njihova obligaciona potraživanja iz određenih pravnih poslova, ili npr. potraživanja po osnovu neisplaćenih zarada, ukoliko je radnik bio istovremeno i osnivač banke, tj. njen akcionar. Dakle, kao “potraživanja osnivača banke”, u smislu citirane odredbe, ne smatraju se njihova potraživanja po osnovu vrednosti akcijskog kapitala koja poseduju u tom pravnom licu, odnosno po osnovu vlasništva na akcijama.

I u pravnoj teoriji ističe se da i Zakon o preduzećima i član 24. Zakona o hartijama od vrednosti prava imaoce prioritetnih akcija vezuje samo za prednost kod **likvidacijskog viška** i kod isplate dividende,¹³ što po našem mišljenju takođe znači da imaoce prioritetnih akcija u odnosu na poverioce društva nemaju nikakvo pravo prvenstva u isplati. Jer ako po isplati poverioca nema likvidacionog viška – tada nema ni raspodele likvidacione mase, odnosno ni naplate iz stečajne mase u korist akcionara pa ni u korist imaoce prioritetnih akcija.

5. Isplatni redovi poverioca banke u stečaju i potraživanja po osnovu depozita

O isplatnim redovima poverioca banke u stečaju, u sudskoj praksi zauzet je stav prilikom davanja odgovora na pitanje šta uraditi sa deviznim sredstvima privrede koja su zatečena na **deviznim računima** privrede, kao i sredstvima koja su uplaćena kao obavezni depozit (10.000 DM) za obavljanje poslova spoljnotrgovinskog prometa.

¹³ Vasiljević, Komentar zakona o preduzećima, Beograd, 1996, str. 214.

Prema odgovoru datom u sudskoj praksi, danom otvaranja stečaja **obrazuje se stečajna masa** – član 95. Zakona o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji. U stečajnu masu ulazi **sva imovina dužnika** ako zakonom nije drukčije određeno. Zakon o sanaciji, stečaju i likvidaciji banaka poverioce banke u stečaju svrstava u **isplatne redove** što je bitna razlika od položaja poverilaca drugih dužnika u stečaju. Po članu 19. stav 1. tačka 1. Zakona o sanaciji, stečaju i likvidaciji banaka potraživanja po osnovu **depozita** na deviznim računima koja se isplaćuju banci koja je preuzela ove poslove od banke depozitara u stečaju, svrstana su u prvi isplatan red. Zato navedena devizna sredstva ulaze u stečajnu masu i biće isplaćene banci koja je preuzela ove poslove od banke u stečaju kao poveriocu prvog isplatnog reda.¹⁴

6. Stvarna nadležnost trgovinskog suda u svim sporovima povodom stečaja i likvidacije

U sudskoj praksi zauzet je stav o **stvarnoj nadležnosti** trgovinskog suda u sporovima povodom stečaja i likvidacije, kada se kao jedna od stranaka pojavljuje **fizičko lice**, npr. akcionar banke u stečaju. Naime, kao sporno postavilo se pitanje da li je po Zakonu o uređenju sudova trgovinski sud stvarno nadležan da sudi sporove koji su nastali tokom prinudnog poravnanja, stečaja i likvidacije, ili povodom sprovođenja navedenih postupaka **bez obzira na svojstvo druge stranke** i bez obzira na vreme pokretanja spora.

U odgovoru na ovo pitanje ističe se da prema odredbama Zakona o sudovima (član 15. stav 2. tačka b. privredni sud **sprovođi** postupak prinudnog poravnanja i stečaja i postupak likvidacije i **sudi sve sporove** koji su **u toku** ili **nastanu povodom sprovođenja tih postupaka** bez obzira na svojstvo druge strane i bez obzira na vreme pokretanja spora. Prema odredbama Zakona o uređenju sudova (član 24 stav 1. tačka 4. i stav 2) trgovinski sud vodi postupak stečaja, prinudnog poravnanja i likvidacije i sudi u sporovima **povodom stečaja i likvidacije**. Formulacije kojima je propisana stvarna nadležnost privrednih odnosno trgovinskih sudova u ranijem i važećem zakonu su različite po obimu i pravnoj tehnici, ali se **ne razlikuju suštinski**. Za primenu navedene odredbe Zakona o uređenju sudova bitno je da se utvrdi koji su to **“sporovi povodom stečaja i likvidacije”** za koje će trgovinski sudovi biti stvarno nadležni iako to inače ne bi bili po drugim odredbama člana 24. Zakona o uređenju sudova (naročito u slučaju kada je druga parnična strana **fizičko lice**). U odgovoru na ovo pitanje treba poći od sledećeg: pravilno je, da u trenutku otvaranja postupka stečaja ili likvidacije preduzeće, odnosno drugo pravno lice, već vodi neke sporove pred trgovinskim ili pred sudovima opšte nadležnosti (opštinski, okružni). Obaveza je svakog od tih sudova da rešenjem utvrde **prekid postupka** kad nastupe pravne posledice stečajnog, odnosno likvidacionog postupka (član 212. tačka 4. Zakona o parničnom postupku), pri čemu će se prekinuti postupak **nastaviti** prema odredbi člana 215. stav 1. Zakona o parničnom postupku. U skladu sa odredbama Zakona o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji, svi **poverioci** preduzeća – sad stečajnog ili likvidacionog dužnika, bez obzira da li su kao tužioci već vodili (sada prekinuti) parnični postupak protiv dužnika u obavezi su da svoja potraživanja prema takvom preduzeću **prijave** u ste-

¹⁴ Odgovor utvrđen na sednici Odeljenja za privredne sporove Višeg privrednog suda u Beogradu, 15. X 2001. godine, objavljen u biltenu “Sudska praksa privrednih sudova”, br. 3/2001.

čajnom postupku. Ako stečajni upravnik, koji sada zastupa stečajnog dužnika, ospori neko od tih potraživanja, poverilac će podneti **tužbu radi utvrđenja** svog osporenog potraživanja, ili će **tražiti nastavak** (po odredbi člana 215. stav 1. Zakona o parničnom postupku) postupka koji je već vodio. Nova tužba podnosi se **trgovinskom sudu** kao stvarno nadležnom, jer je reč o sporu povodom stečaja ili likvidacije. Nastavljanje postupka traži se pred sudom koji je postupak i prekinuo. Ako je to sud opšte nadležnosti, on je dužan da: a) donese rešenje o nastavljanju prekinutog postupka, b) donese rešenje kojim se oglašava stvarno nenadležnim i predmet ustupa stvarno i mesno nadležnom trgovinskom sudu (koji će doneti odluku o tužbenom zahtevu – utvrditi da li postoji ili ne postoji potraživanje tužioca). Iako u ovom slučaju predmetni spor protiv tuženog preduzeća – pravnog lica, po prirodi stvari, nije imao nikakve veze sa stečajem ili likvidacijom (jer nije bilo ni stečaja ni likvidacije), od trenutka kada je potraživanje tužioca **osporeno** (usled čega je tužilac zatražio nastavak postupka), to postaje spor povodom stečaja, odnosno likvidacije. Za taj spor je **stvarno nadležan trgovinski sud**, koji je **sud druge vrste** u odnosu na sudove opšte nadležnosti (opštinske, okružne), kako izričito predviđa član 10. Zakona o uređenju sudova, tako da sudovi opšte nadležnosti **ne mogu da zadrže svoju ranije zasnovanu stvarnu nadležnost**, već postaju stvarno nenadležni (član 15. stav 3. Zakona o parničnom postupku). Iz ovih razloga, trgovinski sudovi će i nakon 1. januara 2004. godine biti stvarno nadležni u pogledu sporova na koja se pitanja odnose, kao što su to i do sada važećim odredbama Zakona o sudovima, tako da su i odgovori na postavljena pitanja pozitivni.¹⁵

7. Područje primene postupka u privrednim sporovima i atrakcija stvarne nadležnosti u parnicama povodom stečaja

Odredbe o stvarnoj nadležnosti sadržane su u republičkim propisima. U Republici Srbiji do 1. januara 2004. godine važe odredbe iz člana 15. Zakona o sudovima, kojima je određena stvarna nadležnost privrednog suda, dok u Crnoj Gori novi Zakon o sudovima¹⁶ takva pravila sadrži u članu 20. Oba zakona u načelu prihvataju **subjektivno-objektivnu** koncepciju privrednog spora, međutim između njih postoje i određene razlike.

U članu 24. stav 1. tačka 1. Zakona o uređenju sudova,¹⁷ čije se odredbe o stvarnoj nadležnosti primenjuju od 1. januara 2004. godine, propisano je da **trgovinski sud** u prvom stepenu sudi u sporovima između domaćih i stranih privrednih društava, preduzeća, zadruga i preduzetnika i njihovih asocijacija (**privredni subjekti**), u sporovima koji nastanu između privrednih subjekata i drugih pravnih lica **u obavljanju delatnosti privrednih subjekata**, pa i kad je u navedenim sporovima jedna od stranaka **fizičko lice** ako je sa strankom u odnosu materijalnog suparničarstva. Na ovaj način Zakon o uređenju sudova delimično preuzima **subjektivno-objektivnu** koncepciju privrednog spora iz člana 15. Zakona o sudovima, s tim što je kod **privrednih subjekata** za zasnivanje stvarne nadležnosti trgovinskog suda propisan samo **subjektivni kriterijum** (da je reč o sporu između domaćih i stranih

¹⁵ Odgovor utvrđen na sednici Odeljenja za privredne sporove Višeg trgovinskog suda u Beogradu od 30. VIII 2002. godine.

¹⁶ "Sl. list RCG", br. 5/2002.

¹⁷ "Sl. glasnik RS", br. 63/2001, 42/2002 i 27/2003.

privrednih društava, preduzeća, zadruga i preduzetnika i njihovih asocijacija, dakle o sporu između privrednih subjekata), **bez obzira na prirodu spora**. Prema tome, više se ne traži da je reč o sporu iz međusobnih privrednih odnosa, tj. nije potrebno da bude ispunjen objektivni kriterijum. Priroda spora bitna je samo kod sporova koji nastanu između privrednih subjekata i **drugih pravnih lica**, dakle ako je jedna od stranaka neprivredni subjekat, pa se tada traži da bude ispunjen objektivni kriterijum, tj. da je spor nastao u **obavljanju delatnosti privrednih subjekata**.

Određeni problemi mogu nastati u svim sporovima gde se kao stranka pojavljuje **fizičko lice** protiv preduzeća u stečaju i likvidaciji. Naime, prema članu 15. stav 2. tačka b) Zakona o sudovima Republike Srbije privredni sud **sprovodi postupak prinudnog poravnania i stečaja i postupak likvidacije** i sudi sve sporove koji su u toku ili nastanu povodom sprovođenja tih postupaka, bez obzira na svojstvo druge strane i bez obzira na vreme pokretanja spora. Slično pravilo o atrakciji stvarne nadležnosti predviđeno je i u članu 20. stav 1. tačka 3. **novog** Zakona o sudovima u Republici Crnoj Gori.¹⁸

To znači da će trgovinski sud biti nadležan i u sporu fizičkog lica protiv preduzeća u stečaju, za zaštitu prava iz radnog odnosa, za naknadu štete za izgubljeno izdržavanje i zbog izgubljene zarade ili drugih prihoda po osnovu rada. Međutim, u sporovima pred trgovinskim sudom može se postaviti pitanje primene posebnih pravila iz člana 499. o prezumpciji povlačenja tužbe, kao i pravila iz člana 499a. o prekluziji novih činjenica i dokaza u žalbi, kao i problem dozvoljenosti revizije.

Pitanje stvarne nadležnosti suda za rešavanje sporova koji proisteknu iz ugovora u privredi, jedno je od značajnijih pitanja jer stvarna nadležnost predstavlja **opštu procesnu pretpostavku**, o kojoj sud vodi računa po službenoj dužnosti. Po pravilu, trgovinski sudovi su stvarno nadležni da sude sporove koji proisteknu iz ugovora u privredi, primenjujući posebna pravila postupka u privrednim sporovima. Međutim, ove tri kategorije – stvarna nadležnost, posebna vrsta postupka i posebna vrsta ugovora ne moraju se poklopiti, što u praksi izaziva određene nedoumice. Teškoće u praktičnoj primeni propisa o stvarnoj nadležnosti, vrsti postupka i vrsti ugovora proizašle su iz činjenice da su navedene kategorije regulisane različitim zakonima. Stvarna nadležnost regulisana je Zakonom o sudovima, kao i Zakonom o uređenju sudova, vrsta postupka utvrđena je Zakonom o parničnom postupku, ali je izmenom zakona **pojam privrednog spora izveden iz republičkih propisa o stvarnoj nadležnosti**, dok je definicija ugovora u privredi određena Zakonom o obligacionim odnosima. Pored toga, ni **tumačenje** odredaba Zakona o sudovima, kao ni pravila iz novog Zakona o uređenju sudova **o stvarnoj nadležnosti** trgovinskih sudova **nije uvek jedinstveno**, što često dovodi i do negativnog sukoba nadležnosti između trgovinskih i opštinskih sudova.

Prema mišljenju pravne teorije odredbama o stvarnoj nadležnosti raspodeljeno je rešavanje sporova na razne prvostepene sudove. Kao kriterijum za raspodelu zakonodavcu služi vrednost predmeta spora ili priroda predmeta spora.¹⁹ Međutim, za određivanje nadležnosti privrednog suda kao specijalizovanog suda, u republičkim zakonodavstvima koristi se kombinacija subjektivno-objektivnog kriterijuma (svojstvo stranke i priroda spora). Potrebno je istaći da se u Zakonu o parničnom postupku pravi i razlika između **stvarne nadležnosti i nadležnosti vrste**

¹⁸ "Sl. list RCG", br. 5/2002.

¹⁹ Poznić, Građansko procesno pravo, Beograd, 1987, str. 96.

suda, ali se u pravnoj teoriji smatra da se i nadležnost vrste suda svodi na stvarnu nadležnost.²⁰ Od stvarne nadležnosti potrebno je razlikovati **mesnu nadležnost** koja je regulisana Zakonom o parničnom postupku. U pravnoj teoriji se ističe da se pravilima o mesnoj nadležnosti određuje koji će od stvarno nadležnih sudova jednu stvar presuditi. Nadležnost za presuđenje jednog spora konkretizuje se tek određivanjem tog suda. Zakon o parničnom postupku propisuje mesnu nadležnost prema vezi između područja suda i nekog elementa sporne stvari koji se odnosi na stranke ili na predmet spora.²¹

Kada se na osnovu odredaba Zakona o sudovima, odnosno Zakona o uređenju sudova, utvrdi da je trgovinski sud stvarno nadležan za rešavanje određenog spora, imajući u vidu izmene Zakona o parničnom postupku, smatramo da bi **uvek trebalo primenjivati i posebna pravila postupka**. Naime, reč je o postupku u privrednim sporovima, kao jednoj od posebnih vrsta postupaka, iz glave XXXII Zakona o parničnom postupku (čl. 488–502). Međutim, u dosadašnjoj sudskoj praksi, kao i u većem delu nove aktuelne sudske prakse, u određenim situacijama, usled različitosti kriterijuma, došlo je do **nepoklapanja vrste suda sa vrstom postupka**. S druge strane, uprkos poslednjim zakonskim izmenama, činjenica da je za određeni spor stvarno nadležan trgovinski sud, po stanovištu koje preovladava u sudskoj praksi, ne znači da će se za suđenje u tom sporu primenjivati i pravila postupka u privrednim sporovima.

U pogledu ovog problema dosadašnja sudska praksa je zauzela odgovarajuće stavove. Praksa je dala odgovor na pitanje da li se u sporovima pred privrednim sudovima povodom stečaja, kada je jedna stranka fizičko lice, postupak sprovodi po pravilima postupka u privrednim sporovima na osnovu člana 489. Zakona o parničnom postupku. Prema stavu prakse, pravila o postupku u privrednim sporovima primenjuju se u skladu sa odredbama iz čl. 488–491. Zakona o parničnom postupku. Propisom iz člana 489. ZPP predviđeno je da se pravila o postupku u privrednim sporovima primenjuju u sporovima u kojima su obe stranke pravna lica (subjektivni kriterijum), zatim u sporovima koji proizilaze iz međusobnih privrednih odnosa imalaca radnji i drugih pojedinaca koji u vidu registrovanog zanimanja obavljaju neku privrednu delatnost i tih lica i pravnih lica (član 489a. ZPP), kao i stranih fizičkih i pravnih lica sa napred pomenutim licima i kada se u sporu pred ovim licima pojavljuju suparničari (čl. 490. i 491. ZPP).²² Prema tome, po stanovištu dosadašnje sudske prakse, u sporovima povodom stečaja u kojima se kao stranka pojavljuje fizičko lice nisu se primenjivala pravila u postupku u privrednim sporovima.

Međutim, i pored navedenih izmena Zakona o parničnom postupku, prema stanovištu viših sudskih instanci u ovim sporovima se ne primenjuju posebna pravila u postupku u privrednim sporovima, iako bi ih, prema našem mišljenju, trebalo primeniti. U ovom slučaju reč je o **potpunoj atrakciji nadležnosti** koja obuhvata i stvarnu i mesnu nadležnost. Prema članu 63. Zakona o parničnom postupku za suđenje u sporovima koji nastaju tokom i povodom stečajnog postupka, mesno je **isključivo nadležan** sud na čijem se području nalazi sud koji sprovodi stečajni postupak. Do atrakcije stvarne nadležnosti dolazi na osnovu člana 15. stav 2.

²⁰ Poznić, *Gradansko procesno pravo*, Beograd, 1987, str. 95.

²¹ Poznić, *Gradansko procesno pravo*, Beograd, 1987, str. 96.

²² Odgovor na pitanje utvrđen na sednici Odeljenja za privredne sporove Višeg trgovinskog suda u Beogradu, 21. XI 1994. godine.

tačka b) Zakona o sudovima, u kome je propisano da privredni sud sprovodi postupak stečaja i sudi sve sporove koji su u toku ili nastanu povodom sprovođenja ovog postupka, bez obzira na svojstvo druge strane i bez obzira na vreme pokretanja spora, odnosno na osnovu odredbe iz člana 24. stav 1. tačka 4. Zakona o uređenju sudova u kome je propisano da **trgovinski sud** u prvom stepenu sudi u sporovima **povodom stečaja** i likvidacije. Po odredbi člana 15. stav 2. tačka b) Zakona o sudovima do atrakcije nadležnosti dolazi u korist privrednog, odnosno trgovinskog suda i u slučaju **prinudnog poravnanja** i **likvidacije**, dok Zakon o uređenju sudova propisuje atrakciju stvarne nadležnosti **samo povodom stečaja ili likvidacije**, dakle **ne i povodom prinudnog poravnanja**.

Prema tome, prema stavu aktuelne sudske prakse, i u slučaju da je jedna od stranaka u sporu pred trgovinskim sudom fizičko lice, primenjuju se **opšta pravila parničnog postupka**, npr. mirovanje postupka, paricioni rok i rok za žalbu od petnaest dana, a ne pravila iz postupka u privrednim sporovima koji ne dopušta mirovanje postupka, već uvodi prezumpciju o povlačenju tužbe (član 499. ZPP), propisuje kraće rokove za žalbu i dobrovoljno izvršenje obaveze (osam dana), uvodi prekluziju novih činjenica i dokaza u žalbi (član 496a. ZPP) i dr., a koja bi po našem mišljenju trebalo primeniti.

U ovakvim sporovima može se postaviti pitanje **dozvoljenosti revizije**, jer je ovaj vanredni pravni lek u postupku u privrednim sporovima uvek dozvoljen samo u sporovima iz člana 382. stav 4. tačka 3. (sporovi vezani za narušavanje jedinstva jugoslovenskog tržišta), dok su izostavljeni imovinsko-pravni sporovi za naknadu štete za izgubljeno izdržavanje i zbog izgubljene zarade ili drugih prihoda po osnovu rada (član 382. stav 4. tačka 2. ZPP). Takođe može se postaviti pitanje da li je u radnom sporu o zasnivanju, postojanju ili prestanku radnog odnosa iz člana 437a, koji se zbog atrakcije stvarne nadležnosti vodi pred privrednim sudom revizija uvek dozvoljena, s obzirom da član 497. stav 2. ne predviđa radni spor kao izuzetak od pravila da je u privrednim sporovima revizija dozvoljena samo ako minimalna visina predmeta spora pobijanog dela pravosnažne presude iznosi 1.500.000,00 dinara.

Zaključak

Po našem mišljenju, akcionar, odnosno osnivač banke ili drugog privrednog društva po osnovu vlasništva na akcijama **nije poverilac stečajnog dužnika**, u smislu odredaba Zakona o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji, niti može svoje "potraživanje" po osnovu vlasništva na akcijama, odnosno po osnovu uloga u osnivačkom kapitalu, kompenzirati sa protivpotraživanjem koje društvo, odnosno banka u stečaju ima prema njemu po nekom drugom osnovu (npr. dug iz ugovora o kreditu i sl.).

Prema stavu prakse, akcionar privrednog društva ili banke u stečaju, **nema obligaciono-pravno potraživanje** prema stečajnom dužniku čiji je on akcionar, po osnovu vrednosti akcijskog kapitala koje poseduje u tom pravnom licu, odnosno po osnovu vlasništva na akcijama, već ima pravo na deo likvidacione mase **ukoliko preostane** po namirenju poverilaca.

Osnivač i akcionar banke u likvidaciji **nemaju svojstvo poverioca banke** u likvidaciji, već je na osnovu svojih akcija **vlasnik srazmernog dela** likvidacionog dužnika, tako da se u suštini postupak likvidacije sprovodi i na njegovoj imovini.

Imaoci prioritetnih akcija u odnosu na poverioce društva nemaju nikakvo pravo prvenstva u isplati. Jer ako po isplati poverioca, nema likvidacionog viška – tada nema ni raspodele likvidacione mase, odnosno ni naplate iz stečajne mase u korist akcionara, pa ni u korist imaoaca prioritetnih akcija.

Trgovinski sudovi će i nakon 1. januara 2004. godine biti stvarno nadležni u svim sporovima povodom stečaja i likvidacije.

Prema stavu aktuelne sudske prakse, i u slučaju da je jedna od stranaka u sporu pred trgovinskim sudom fizičko lice, primenjuju se **opšta pravila parničnog postupka**, npr. mirovanje postupka, paricioni rok i rok za žalbu od petnaest dana, a ne pravila iz postupka u privrednim sporovima koji ne dopušta mirovanje postupka, već uvodi prezumpciju o povlačenju tužbe (član 499. ZPP), propisuje kraće rokove za žalbu i dobrovoljno izvršenje obaveze (osam dana), uvodi prekluzivnu novih činjenica i dokaza u žalbi (član 496a. ZPP) i dr., a koja bi po našem mišljenju trebalo primeniti.

PhD Miroslav Vrhovšek
Vladimir Kozar

Shareholders' claims of a bank in bankruptcy on the basis of share holdings

A b s t r a c t

Rehabilitation, bankruptcy and liquidation procedure are regulated by bankruptcy act. In this matter as general provision compulsory adjustment, bankruptcy and liquidation act are applied. According to the Article 20 of the Bankruptcy Act, federal statutory provisions which regularize bankruptcy, are applied to bankruptcy proceedings of a bank in bankruptcy, except for the provisions about bankruptcy judge, award for working and trustee in bankruptcy reimbursement of costs, and provisions which regularize compulsory adjustment, while according to the Article 24 of the same act, it is regulated that federal statutory provision, by which is regulated liquidation, apply to a bank liquidation procedure, if it is not regulated differently by this act.

Statutory provisions, opinions of legal theory, as positions of current case law which are related to shareholders' rights in the case of bankruptcy or liquidation of joint stock company; to the shareholders' claim of bank in bankruptcy on the basis of share holdings; to shareholders' claims in the case of bank liquidation, difference between plain and priority shares; to the payment orders of bank in bankruptcy's creditors and claims on the basis of deposit; to the actual jurisdiction of commercial court in all disputes regarding bankruptcy and liquidation; as to the sphere of practicing procedure in economic disputes and the attraction of actual jurisdiction in lawsuits regarding bankruptcy, are particularly analysed in the study.